

† VARSANUFIE,
Arhiepiscopul Râmnicului

Smerenia, temei al vieții duhovnicești și al comuniunii eclesiale

Smerenia este începutul vieții duhovnicești și semnul văzut al lucrării Harului în sufletul omului. Ea nu se naște din simpla putere a voinței și nici dintr-o socotință omenească despre propria nevrednicie, ci este rodul întâlnirii vii cu Dumnezeu. Cu cât omul se apropie mai mult de lumina dumnezeiască, cu atât cunoaște mai limpede atât măreția lui Dumnezeu, cât și măsura propriei sale făpturi. Această cunoaștere nu aduce tulburare, ci pace; nu naște deznădejde, ci dor după Dumnezeu; nu micșorează persoana, ci o face capabilă să primească bogăția Harului.

Întreaga iconomie a mântuirii arată că mândria este începutul înstrăinării de Dumnezeu, iar smerenia este începutul întoarcerii la El. Omul, dorind să-și afle viața în sine, a pierdut comuniunea cu Izvorul vieții. Dar Fiul lui Dumnezeu, asumând firea omenească fără păcat, a arătat că adevărata înălțare se dobândește prin ascultare și iubire. În smerenia Sa nu se vede lipsa slavei dumnezeiești, ci tocmai strălucirea iubirii care se dăruiește fără măsură. Astfel, smerenia Mântuitorului Hristos a devenit calea prin care omul a fost ridicat la comuniunea cu Dumnezeu.

De aceea, viața duhovnicească nu poate fi despărțită de această virtute. Harul dumnezeiesc nu lucrează în suflet ca o putere exterioară, ci îl înnoiește lăuntric, luminând mintea, curățind inima și întărind voința spre bine. Totuși, această lucrare nu se impune omului, ci cere răspunsul libertății sale. Smerenia este tocmai această deschidere a inimii, prin care omul încetează să se încreadă în propriile puteri și se face primitiv al lucrării dumnezeiești. Acolo unde stăruie mândria, harul rămâne neroditor; unde se află smerenia, omul înaintea din putere în putere pe calea asemănării cu Dumnezeu. În acest sens, Sfântul Nicodim Aghioritul spune: „gândește-te că oricâte fapte bune ai face și oricâte daruri ai lua, cu atât mai mult ele se datorează lui Dumnezeu și tu te obligi mai mult față de El. Din această meditare nu numai că nu te vei mândri de virtuți și calități, ci te vei coborî în adâncul smereniei, fiindcă nu ai nimic vrednic cu care să mulțumești pe deplin darurilor dumnezeiești”¹.

¹ SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, *Războiul nevăzut*, Editura Arta Grafică, 1991, p. 88.

În această lumină trebuie înțeleasă și viața Bisericii. Comuniunea eclezială nu este rodul unei simple înțelegeri omenești, ci participarea tuturor la aceeași viață a lui Hristos prin Duhul Sfânt. Cel care primește Harul nu se închide în sine, ci se deschide către Dumnezeu și către frații săi. De aceea, smerenia nu este doar virtutea celui ce se nevoiește în ascuns, ci și temelia păcii, a iubirii și a unității eclesiale. Pe măsură ce omul se curățește de iubirea egoistă de sine, el devine capabil să vadă în aproapele un frate chemat la aceeași slavă a Împărăției.

De multe ori, însă, în societatea contemporană, dominată de afirmarea individualismului, de competiție și de dorința permanentă de autoafirmare, smerenia pare, la prima vedere, o virtute anacronică. Cultura succesului, orientată spre performanță și prestigiu, asociază smerenia cu slăbiciunea, cu lipsa de inițiativă sau cu diminuarea propriei valori. Această percepție nu este o noutate, pentru că „nici păgânii nu au cunoscut-o; ba chiar au privit-o ca pe o slăbiciune, ca pe o lașitate”².

În spiritualitatea ortodoxă, smerenia este considerată a fi temelia tuturor virtuților, deoarece face posibilă dobândirea comuniunii cu Dumnezeu. Mântuitorul Hristos, Cuvântul Cel mai înainte de veci, Dumnezeu adevărat și necuprins după dumnezeire, din iubirea Sa de oameni, a luat de bunăvoie firea noastră și S-a arătat în chip de rob, făcând cunoscut, prin întreaga Sa viață, că smerenia este calea care îl conduce pe om la împărțirea vieții dumnezeiești și la dobândirea sfințeniei. Astfel, Cel Ce este mai presus de toată slava nu S-a micșorat în dumnezeirea Sa, ci a descoperit în smerita Sa pogorâre nemărginirea iubirii dumnezeiești și adevărata cale a mântuirii. Astfel, „El este izvorul ei, ca Cel Ce S-a coborât la nivelul nostru pentru a intra în comuniune cu noi. Smerenia este delicatețea față de Dumnezeu și față de orice persoană. Smerenia o are Hristos ca Fiul lui Dumnezeu față de Tatăl, dar o are și ca om față de Dumnezeu Tatăl și față de orice om. De aceea, S-a smerit prin întrupare și prin moarte, de aceea ni se dă ca jertfă până la sfârșitul lumii. De la El învățăm smerenia și luăm puterea pentru ea”, învață Cuviosul Nichita Stithatul³.

Taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu descoperă faptul că smerenia aparține înseși modalității în care Dumnezeu Se raportează la creația Sa.

Cultura succesului, orientată spre performanță și prestigiu, asociază smerenia cu slăbiciunea, cu lipsa de inițiativă sau cu diminuarea propriei valori.

În spiritualitatea ortodoxă, smerenia este considerată a fi temelia tuturor virtuților, deoarece face posibilă dobândirea comuniunii cu Dumnezeu. ✠

² Mitropolit dr. Nicolae MLADIN, Prof. diac. dr. Orest BUCEVSCI, Prof. dr. Constantin PAVEL, Prof. diac. dr. Ioan ZĂGREAN, *Teologia Morală Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, Vol. II, p. 79.

³ Cuviosul Nichita STITHATUL, „Vederea duhovnicească a Raiului”, în *Filocalia* vol. VI, p. 369, nota 41.

**Taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu
descoperă faptul că smerenia aparține
înseși modalității în care Dumnezeu
Se raportează la creația Sa. ✠**

Dumnezeu cel necuprins nu rămâne închis într-o transcendență inaccesibilă, ci coboară spre om, asumând fără constrângere firea omenească și împărtășind până la capăt condiția existenței noastre, în afară de păcat. Fiul lui Dumnezeu nu „are” smerenie ca pe o calitate morală, ci o arată prin

însăși asumarea condiției de rob, după cum ne încredințează Sfântul Apostol Pavel: „S-a deșertat pe Sine, chip de rob luând” (*Filipeni II*, 7).

În acest sens, chenoza Fiului lui Dumnezeu nu trebuie înțeleasă ca o renunțare la dumnezeire, ci ca revelare a chipului autentic al slavei dumnezeiești. Slava lui Dumnezeu nu constă

în afirmarea puterii Sale asupra creaturii, ci în puterea de a Se dărui pe Sine. Dumnezeu este cu adevărat mare tocmai pentru că iubirea Sa nu caută propria afirmare, ci existența și mântuirea celuilalt. În Domnul Hristos vedem că atotputernicia nu se opune smereniei, ci se exprimă prin ea. Crucea devine, astfel, locul în care măreția lui Dumnezeu se descoperă în forma cea mai neașteptată: iubirea care se jertfește pentru viața lumii. Așadar, adevărata valoare a smereniei ne-a fost arătată prin revelația supranaturală și prin cuvintele Fiului lui Dumnezeu: „Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima” (*Matei XI*, 29), însă atrage atenția și că „tot cel ce se înalță se va smeri și tot cel ce se smerește se va înălța” (*Luca XIV*, 11).

De aceea, smerenia omului nu este simpla imitare exterioară a unui exemplu moral, ci participarea la însăși viața lui Hristos. Omul nu este chemat doar să admire smerenia lui Dumnezeu, ci să o primească drept mod de existență. Prin Harul Duhului Sfânt, viața lui Hristos devine viața credinciosului, iar dispoziția Sa lăuntrică devine principiul transformării omului. Smerenia nu mai apare ca un efort de diminuare a propriei persoane, ci ca o eliberare de mândrie și de falsa autonomie, după cum arată Sfântul Simeon Metafrastul: „Gândește-te cum Fiul lui Dumnezeu, Împăratul și Dumnezeul tău, S-a micșorat pe Sine, chip de rob luând, cum a pățimit. Iar dacă așa a făcut Dumnezeu, cum te mândrești și te socotești ceva mare tu, care ești om alcătuit din sânge și trup, care este pământ și cenușă, și nu te-ai împărtășit de nimic bun, ci ești numai necurăție? Tu, dacă ești înțelept, și mai mult decât atâta, prin ceea ce ai primit de la Dumnezeu, zi: nu este al meu ceea ce am, ci l-am primit de la Altul și slavă Lui, că nu mi se ia ceea ce mi s-a dat. Astfel, socotește tot binele al lui Dumnezeu, iar tot răul al slăbiciunii tale”⁴.

În lumina chenoziei, omul descoperă adevărul despre sine, pentru că smerenia lui Dumnezeu reprezintă o permanentă chemare a unei vieți

⁴ SFÂNTUL SIMEON METAFRASTUL, „Parafrază în 150 de capete la cele 50 de cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul”, *Filocalia*, vol. V, p. 354.

trăite în smerenie. Omul devine smerit în măsura în care se unește cu Hristos, pentru că primește modul Său de a fi, întrucât coborârea lui Dumnezeu a făcut posibilă ridicarea omului, prin Jertfa pe Cruce. Astfel, smerenia Mântuitorului Hristos se descoperă în ascultarea Sa desăvârșită față de voia Tatălui.

Smerenia Mântuitorului relevă astfel adevărata măsură a desăvârșirii. A se smeri nu înseamnă a pierde ceva din plinătatea existenței, ci a face loc iubirii care dăruiește viață celuilalt. Dumnezeu Se coboară fără a Se micșora, pentru că iubirea desvârșită nu cunoaște contradicție între măreție și smerenie. Dimpotrivă, iubirea fiind deplină, ea se face capabilă de dăruire totală. În lumina Învierii, smerenia Crucii s-a arătat a fi începutul îndumnezeirii omului și al înnoirii cosmosului. Cel Care a coborât până în adâncul morții conduce întreaga creație spre împlinirea scopului ei ultim, acela al unirii cu Dumnezeu.

Așadar, dacă Dumnezeu S-a smerit, fără a înceta să fie Dumnezeu, smerenia nu poate fi socotită un semn al slăbiciunii. În Mântuitorul Hristos, smerenia a devenit forma desăvârșită a iubirii, iar iubirea a devenit adevărata măsură a măreției. Cu atât mai mult omul, care își primește existența ca dar și este chemat la asemănarea cu Dumnezeu, nu poate înainta pe calea îndumnezeirii decât asumând această smerenie. Ea nu este doar una dintre virtuți, ci temelia întregii vieți duhovnicești, pentru că îl așază în adevărul relației sale cu Dumnezeu și îl face capabil „de înălțime duhovnicească”⁵, „dar smerenia nu și-o vede cel ce o are, ci ceilalți”⁶. În această privință există o relatare în *Pateric*: „Părinții din mănăstire ședeau lângă avva Sisoe când era să se săvârșească. Și a strălucit fața lui ca soarele și le-a zis lor: iată, a venit avva Antonie! Și după puțin a zis: iată, a venit ceata proorocilor! Și iarăși fața lui s-a umplut de o strălucire mai mare, și a zis: iată, a venit ceata apostolilor. Și fața lui a strălucit îndoit și se vedea că vorbește cu cineva. Călugării l-au întrebat: părinte, cu cine vorbești? Iar el a zis: iată, îngerii au venit să mă ia și mă rog să fiu lăsat să mă pocăiesc puțin! Și i-au zis monahii: părinte, nu ai nevoie să te pocăiești! Și le-a zis bătrânul: cu adevărat, nu mă știu pe mine să fi pus început! Atunci au cunoscut cu toții că este desăvârșit”⁷.

A se smeri nu înseamnă a pierde ceva din plinătatea existenței, ci a face loc iubirii care dăruiește viață celuilalt. Dumnezeu Se coboară fără a Se micșora, pentru că iubirea desvârșită nu cunoaște contradicție între măreție și smerenie. ❧

5 SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, „Capete despre porunci și dogme, despre amenințări și făgăduințe, despre gândurile care urmează acestora și despre patimi și virtuți”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. VIII, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILAOE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 267, nota 555a.

6 SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, „Cateheze”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. XI, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILAOE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 368, nota 521b.

7 *Patericul*, Tipărit de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Albei Iulia, Alba Iulia, 1999, p. 225.

Cu cât omul se apropie mai mult de lumină, cu atât vede mai clar umbrele din sine, nu în sensul unei deznădejdi, ci al unei treziri duhovnicești. Smerenia devine, în acest sens, luminare a minții. ❧

Descoperim, aşadar, „paradoxul duhovnicesc”: cel ce înaintează în cele duhovnicești se smerește mai mult, iar cel ce se smerește cu adevărat înaintează în comuniunea cu Dumnezeu. În acest mod se naște smerenia autentică. Ea nu este efectul comparației cu alți oameni, ci rodul întâlnirii profunde cu Dumnezeu. Cu

cât omul se apropie mai mult de lumină, cu atât vede mai clar umbrele din sine, nu în sensul unei deznădejdi, ci al unei treziri duhovnicești. Smerenia devine, în acest sens, luminare a minții: nu întunecare, ci vedere adevărată. Pe măsură ce omul iubește mai mult binele, el vede mai limpede cât de mult îi rămâne de iubit. Astfel, Petru Damaschin spune, smerindu-se: „Ce voi zice despre mine, odată ce Avraam zice despre sine că este pământ și cenușă (*Facerea* XVIII, 27), Solomon, copil mic ce nu cunoaște dreapta și stânga (*III Regi* 3, 7), Apostolul Pavel: «Sunt cel dintâi dintre păcătoși» (*I Timotei* 1, 15). Deci ce voi face? Unde mă voi ascunde de multele mele răutăți?”⁸

De aceea, cu cât sufletul înaintează mai mult în împlinirea poruncilor, cu atât mai mult se smerește, nu din întristare, ci din cunoașterea adâncă a infinitului dumnezeiesc și a dependenței sale firești de Harul dumnezeiesc. Iar această smerenie devine semnul sigur că sufletul nu s-a oprit din drum, ci se află în mișcarea cea după fire către Dumnezeu, Care este sfârșitul fără sfârșit al tuturor celor ce Îl iubesc.

Această comuniune se lucrează numai prin lepădarea mișcărilor contrare firii, dintre care cea mai adâncă este iubirea de sine necuvenită. Din aceasta se naște mândria, care rupe unitatea firii cu rațiunea ei dumnezeiască și îl face pe om să se închidă în cele limitate ale propriei judecăți.

Smerenia, dimpotrivă, este întoarcerea firii la mișcarea ei firească spre Dumnezeu. Ea nu este o simplă dispoziție sufletească, ci o stare a întregii existențe, care recunoaște că toate cele bune vin de la Dumnezeu și că nimic din ceea ce este cu adevărat bun nu poate fi posedat ca proprietate, ci doar împărtășit prin Har. Astfel, cel smerit nu se socotește izvor al virtuților, ci primitor al lor și, prin aceasta, rămâne deschis lucrării dumnezeiești. „Cel smerit, care cere de la Dumnezeu lucruri mai prejos de vrednicia sa, va primi fără îndoială cele mai presus de sine. Despre aceasta dă mărturie vameșul, care a cerut iertare, dar a primit îndreptarea (*Luca* XVIII, 14), și tâlharul care a cerut numai pomenirea în Împărăție, și a moștenit Raiul întreg (*Luca* XXIII, 43)”⁹.

⁸ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, „Tâlcuire la Tatăl nostru”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. V, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1976, pp. 75–76.

⁹ SFÂNTUL ISAAC SIRUL, „Cuvinte despre nevoiță”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. IX, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru

Omul smerit nu îndrăznește să ceară de la Dumnezeu cele care i s-ar părea potrivite cu o vrednicie pe care și-o atribuie, pentru că a înțeles că însăși vrednicia nu este izvorâtă din sine, ci din dăruirea lui Dumnezeu. Rugăciunea sa nu se întemeiază pe exigența de a fi ajuns la o măsură înaltă, ci pe conștiința că orice dar dumnezeiesc este mai presus decât toată așteptarea și cugetarea omului.

În această stare, sufletul cere cele de jos, adică cele potrivite neputinței sale: iertarea, răbdarea, întărirea în pocăință, eliberarea de patimi, întoarcerea minții de la risipire la adunare lăuntrică. Și tocmai această coborâre a cererii, această așezare a ei sub măsura presupusei sale vrednicii, devine începutul unei înălțări pe care omul nu o putea cuprinde dinainte. „Coboară în adâncul smereniei, unde vei afla mărgăritarul de mult preț al mântuirii tale”, spune Sfântul Teognost¹⁰, pentru că atunci „când omul coboară în smerenie, sporește”¹¹, întrucât Dumnezeu, Care privește nu numai la cuvintele rugăciunii, ci la adâncul inimii, vede în această smerenie întoarcerea întregii ființe spre El. Iar acolo unde omul nu mai cere să fie pus în rând cu cei mari ai virtuții, ci se așază cu bună știință în rândul celor ce au trebuință de milă, acolo Harul lucrează, pentru că nu mai întâlnește împotrivirea subtilă a mândriei. Astfel, se arată o rânduială tainică a vieții în Dumnezeu: coborârea liberă a omului devine prilej al ridicării lui de către Dumnezeu. Ceea ce omul

nu îndrăznește să ceară ca măsură a vredniciei sale Dumnezeu dăruiește ca milă, iar ceea ce omul socotește a fi peste măsura sa devine tocmai măsura la care este ridicat prin Har. De aceea, Sfântul Dumitru Stăniloae considera smerenia drept „canalul prin care curg de la Dumnezeu darurile vieții dumnezeiești”, pentru că „adâncul însetat al smereniei atrage în sine multe daruri, socotindu-le superioare celor ce i se par omului că le are prin sine”¹². Așadar, „în smerenie se primesc cele mai mari bunătăți, căci nici un zid al mândriei nu le oprește. Dumnezeu «celor smeriți le dă

„(...) În smerenie este libertatea de sine, este deschiderea deplină pentru Dumnezeu, Care nu-și arată ceea ce este mai propriu Lui în puterea ce zdrobește, ci în bunătatea liberă de orice patimă care îngustează”. ☙

Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 313.

¹⁰ SFÂNTUL TALASIE LIBIANUL, „Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. IV, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 272.

¹¹ SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, „Cateheze”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. XI, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 335.

¹² SFÂNTUL DUMITRU STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 216; SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, „Cateheze”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. XI, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILOAE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 443, nota 631.

har» (Iacov IV, 6). În smerenie este libertatea de sine, este deschiderea deplină pentru Dumnezeu, Care nu-și arată ceea ce este mai propriu Lui în puterea ce zdrobește, ci în bunătatea liberă de orice patimă care îngustează¹³. Totodată, „adevărata libertate este în smerenie, căci ea se hrănește din iubirea de Dumnezeu și față de Dumnezeu. Între cel smerit și Dumnezeu este o relație intimă de iubire în libertate¹⁴. Ea nu este o anulare a voinței, ci o curățire a ei de tendința de a se afirma împotriva lui Dumnezeu sau independent de El. Acolo unde omul se socotește izvor al propriei sale vieți, acolo se naște o libertate aparentă, dar, în realitate, fragilă, dependentă de confirmarea continuă a sinelui. Această libertate se transformă ușor în neliniște, pentru că este lipsită de temelie. În schimb, libertatea

care se întemeiază pe smerenie este stabilă, pentru că își află rădăcina în Dumnezeu, Care este veșnic.

Între cel smerit și Dumnezeu se naște o relație de o adâncă intimitate, deoarece smerenia înlătură tot ceea ce ar putea împiedica comuniunea: pretenția, autosuficiența, judecata de

Pe măsură ce omul se smerește,
el descoperă că voia dumnezeiască nu este
opusă împlinirii sale, ci este însăși calea
prin care ființa sa se împlinește. ✠

sine absolutizată. Omul smerit nu mai stă în fața lui Dumnezeu ca unul care își revendică drepturi spirituale, ci ca unul care trăiește din iubire și răspunde iubirii cu iubire. Dumnezeu nu forțează niciodată libertatea omului, ci o atrage prin iubire, iar „a rămâne în smerenie este a rămâne în acord cu voia lui Dumnezeu¹⁵.

În această stare, voia lui Dumnezeu nu mai apare ca o realitate străină, ci ca însăși viața sufletului. Pe măsură ce omul se smerește, el descoperă că voia dumnezeiască nu este opusă împlinirii sale, ci este însăși calea prin care ființa sa se împlinește. Căci Dumnezeu voiește viața, luminarea și îndumnezeirea omului, iar această voie nu este impusă din exterior, ci se oferă ca lucrare a iubirii.

Smerenia nu este doar condiția ascultării, ci însăși forma în care ascultarea devine iubire. Cel ce se smerește nu se supune unei porunci, ci răspunde unei iubiri care îl cheamă la viață. „Când este experiată măreția și marea milă a lui Dumnezeu, nu se poate ca sufletul să nu-și simtă smerenia. Sau smerenia nu se poate naște în el decât din experiența măreției și marii bunătăți a lui Dumnezeu. De aceea, smerenia proprie și măreția lui Dumnezeu sunt trăite împreună. Cu cât este simțit Dumnezeu mai aproape, cu atât smerenia este mai mare. În adâncimile nemăsurate ale smereniei, Dumnezeu este simțit mai aproape ca răsuflarea proprie. El Însuși

¹³ SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *op. cit.*, p. 344, nota 486.

¹⁴ *Ibidem*, p. 283, nota 289b.

¹⁵ *Ibidem*, p. 512, nota 737.

Smerenia nu este opusă desăvârșirii,
ci însoțește desăvârșirea ca înțelegere
a faptului că desăvârșirea
nu este posedată, ci împărtășită.

Harul și libertatea omului lucrează împreună:
Harul luminează și atrage, iar voința
răspunde prin curățire și deschidere. ✠

este simțit ca respirând prin om în adieri de lumină și de viață¹⁶.

În acest sens, înaintarea în viața duhovnicească nu micșorează smerenia, ci o adâncește. Căci pe măsură ce sufletul se curățește de patimi și se împărtășește mai mult de lumina dumnezeiască, el înțelege mai limpede nemărginirea bunătății lui Dumnezeu și, prin aceasta, propria sa neputință de a cuprinde deplin această bunătate. Astfel, se arată că smerenia nu este opusă desăvârșirii, ci însoțește desăvârșirea ca înțelegere a faptului că desăvârșirea nu este posedată, ci împărtășită. Căci Dumnezeu este desăvârșit în Sine, iar omul se face părtaș la desăvârșire prin Har, fără a o cuprinde ca pe un bun propriu. De aceea, cel ce înaintează nu se socotește ajuns, ci rămâne într-o mișcare neîncetată spre mai bine, mișcare ce este însăși forma vieții duhovnicești.

În această mișcare, Harul și libertatea omului lucrează împreună: Harul luminează și atrage, iar voința răspunde prin curățire și deschidere. Smerenia este tocmai această deschidere statornică a voinței către lucrarea dumnezeiască, prin care omul nu își atribuie sieși nimic din cele ce primește, ci le întoarce în mulțumire către Izvorul lor, pentru că

16 SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, „Capete despre porunci și dogme, despre amenințări și făgăduințe, despre gândurile care urmează acestora și despre patimi și virtuți”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. VIII, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILAOE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 269, nota 556.

„smerenia adevărată este darul lui Dumnezeu, este deschiderea lui Dumnezeu celui ce se roagă, este relație vie cu El. Numai prezența deschisă a infinității lui Dumnezeu copleșește cu adevărat sufletul și-l face să se smerească cu adevărat, cum nu o poate face deplin nicio dată doar prin eforturile proprii”¹⁷.

Numai cunoașterea lui Dumnezeu poate copleși cu adevărat sufletul, în așa fel încât acesta să se smerească în chip autentic. „Cunoaștința vederilor dumnezeiești, venindu-i deodată nevoitorului, care nu se așteaptă, pentru smerenia lui”¹⁸, arată că sufletul care nu mai îndrăznește să creadă că poate cuprinde prin sine cele dumnezeiești devine tocmai locul în care Dumnezeu poate lucra în chip desăvârșit.

Căci omul nu ajunge la smerenie deplină prin măsurarea propriilor sale neputințe, ci prin vederea lui Dumnezeu, în fața căreia orice măsură omenească își pierde îndreptățirea. În această vedere, sufletul este așezat în ordinea sa firească: aceea de faptură chemată la comuniune cu Dumnezeu.

Smerenia se descoperă, așadar, ca dar și ca relație: ca dar, pentru că este lucrarea Harului care vine de la Dumnezeu, iar ca relație, pentru că se menține vie prin întâlnirea continuă a omului cu Dumnezeu în rugăciune. Iar acolo unde această întâlnire devine statornică, smerenia nu mai este o simplă virtute printre altele, ci însăși atmosfera vieții în Dumnezeu, în care omul trăiește nu din sine, ci din lumina și iubirea Celui Care îl cheamă la El.

17 SFÂNTUL GRIGORIE SINAITUL, „Capete foarte folositoare în acros-tih”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. VII, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILAOE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977, p. 138, nota 65.

18 SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, „Capetele despre dragoste”, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. II, traducere, introducere și note de Sfântul Dumitru STĂNILAOE, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 155.